

MEDEDELINGENBLAD

"AMPT EPE"



No. 42 November 1977

REDACTIE: R. Paasman, Beekstraat 36 Epe
tel. 05780 - 2048

Het blad verschijnt in januari, april en oktober en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische vereniging "Ampt Epe".

"AMPT EPE"

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

De vereniging stelt zich o.m. tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van de Gemeente EPE.

Lidmaatschap f. 15.-- per jaar.

Bestuur:

- | | |
|----------------|---|
| voorzitter | : G.S. van Lohuizen, IJsseldijk 12
Veessen, tel. 05783 - 245 |
| secretaris | : W. van Putten, Hoofdstraat 80 Epe
tel. 05780 - 3579 |
| penningmeester | : C. Stork, Dellenparkweg 8 Epe
tel. 05780 - 3090 |

giro: 119.40.15 t.n.v. Penningmeester "Ampt Epe" te Epe.

Offsetdruk MUCO b.v.
Nunspeet
tel. 03412 - 3259

DE CRIMINELE LOOPBAAN VAN FUKENDORE

17 december 1731.

Het Hof van Gelderland doet uitspraak in de zaak van Theodore, Dore, en in de wandeling Fukendore genoemd. Een wat zielige figuur zoals ze uit het procesdossier tot ons komt. Geboren in Epe, 28 jaar oud en blijkens de informatie van "een quaad gedrag, handel en wandel". Zelf verklaart zij geen kostwinning te hebben als "langs de huizen te lopen schoyen en bedelen, niet kunnende werken omdat haar rechter arm en been lam zouden zijn." Het woord lam zullen we wel met een korreltje zout moeten nemen. Verder verklaart zij niet steeds bij haar verstand te zijn geweest. Niettemin heeft zij kans gezien gedurende enkele jaren haar slag te slaan, waarbij textiel haar speciale aandacht heeft gehad. Het gaat ook zo gemakkelijk! Bij Marie Hendriks, weduwe van Decemer Jans staat de achterdeur open. Theodore verschuilt zich in het hooi. Twee stukken doek "die in de looye staan" neemt zij mee en waarschijnlijk wegens haar lichamelijke handicap moet zij twee keer gaan om de buit over te brengen naar het kampje van Aart Aartsen bij de Emsterhof, waar zij het doek in de hegge verstopt en met loof onderdekt. Een en ander is niet onopgemerkt gebleven en de dochter van "geseyde" weduwe heeft haar eigendom vandaar weer terug gehaald. "Tijdens Eper kermis bij helderen dagh" klopt ze aan de deur van Joosje Jansen, nu weduwe van Hermen Jacobs. Man en vrouw zijn er niet en de kinderen zijn alleen thuis. Hier maakt ze zich meester van "een deeken, twee laeckens en een paar kussentijken". Met haar buit verdwijnt Dore naar den Ham onder Epe naar het huis van een daghuurder luisterende naar de naam van 't Breimannetje.

Men heeft haar echter gevolgd en de eigenaars kunnen hun bezittingen weer meenemen. Op de heg van Gerritje Willems, dochter van Willem Pannekoek hangt een blauwe schorteldoek. Pik binnen, zal Dore gedacht hebben, maar achtervolgd door de eigenaresse en onder bedreiging dat haar vader met nog twee mannen zullen komen bewegen haar tot afgifte van het gestolene.

Van de "bleike" bij het huis van Wijsdelt Aarts verdwijnen door haar toedoen twee stukken hemdendoek, die ze in een droge sloot onder loof en zand verstopt. Ook hier heeft ze geen geluk. De eigenaar achterhaalt haar en onder bedreiging de schout te zullen halen krijgt Wijsdelt zijn hemdendoek terug. Verder wordt haar nog de diefstal ten laste gelegd van "een bed, 4 á 5 mutsen, 2 bedlaekens en 2 saetsakken" ten nadele van de weduwe Gerrit Arents Schut en tenslotte de diefstal van 6 el eigengemaakt doek uit het huis van Jan Aarts. Laatstgenoemde doek is door Dore verwerkt tot een deken en een kussentijk.

Als remedie voor al deze overtredingen geeft het Hof het volgende recept:

"Geeseling door de scherprechter en daarna verbanning al haer leven lanck uyt het gehele Furstendom en Graafschap".
Zal dit geneesmiddel geholpen hebben?

Bron: Criminele Processen voor het Hof inv. 539

W. Terwel.

DE ZAAK HALLO

Wie de literatuur over kasteel "De Cannenburg" te Vaassen eens doorleest wordt ongetwijfeld getroffen door het trieste einde van een 300 jarige bewoning van het kasteel door de familie d'Isendoorn á Blois.

De dood van de laatste kasteelheer F.C.Th. d'Isendoorn á Blois op 9 dec. 1865 wordt dan het begin van een langdurig proces over de te verdelen nalatenschap, en eindigt eerst op 12 november 1868, wanneer de rechtbank te Arnhem haar uitspraak doet. Twee personen komen hierbij nogal op de voorgrond n.l. F.J. Hallo en F.C.J. baron von Venningen.

Hallo als de gewiekste zakenman die de aanspraken van von Venningen op de nalatenschap voor f. 1000.-- had overgenomen en zich in 1868 de nalatenschap voor de helft zag toegewezen en de domme baron die zich door Hallo in de boot had laten nemen.

"Meer dan een half miljoen verkocht voor duizend gulden of het na-deel, dat men kan lijden, door het gemis van een behoorlijke geslachtslijst". Met deze woorden begint een artikel over deze zaak van J.C. van der Muelen in de Nederlandse Leeuw 1e jrg. 1883, en verder lezen we o.a. "De Heer Hallo was geen bloedverwant van den erflater, maar had van een bloedverwant in den 4en graad, in de moederlijke zijlinie, n.l. Friedrich Carl Joseph baron von Venningen, wonende te Baden, voor de som van 1000 gulden al diens rechten in den boedel van wijlen den Heer "Frederik Carl Theodoor, baron d'Isendoorn á Blois van Cannenburg" gekocht, blijkens akte in dato 31 januari 1867, verleden te 's-Gravenhage voor den notaris J.L. Wiercx. De baron von Venningen was dus vermoedelijk niet bekend met zijn erfrecht op de aanzienlijke nalatenschap van den overledene, anders had hij dat recht op diens nagelaten goederen, niet voor duizend gulden afgestaan. Het gemis eener goede genealogie heeft hem dus een verlies berokkend van meer dan een half miljoen gulden".

Ook Ds. W.J.F. Meiners schrijft in Amstelodamum 43e jrg. Sept. 1956, over Hallo (Een merkwaardig Amsterdammer). "Het meest opzienbarende feit was echter wel de erfenis van de "Cannenburg", het bekende Gelderse kasteel. In 1865 overleed de laatste Baron van Isendoorn á Blois. Zijn weduwe verkreeg het recht van vruchtgebruik in de vorm van bewoning van het kasteel en het bezit van de inboedel. F.J. Hallo, die

enige jaren tevoren de "Nederlandsche Kapitaal-Vereeniging ter Liquidatie van Successies" had opgericht, welke in wezen uit hem alleen bestond, wendde zich tot de bloedverwanten van de kinderloos overleden baron. Wij ontkomen - op zijn zachtst gezegd - niet aan de indruk, dat hij op heel handige manier gebruik maakte van de onwetendheid van een dezer, de Baron von Venningen in Baden, betreffende diens lichte verwantschap ten aanzien van de erflater (N.B. 4de graad). Hallo maakte hem dienaangaande niet wijzer. Von Venningen stond hem zijn rechten af. Het resultaat was voor alle partijen verbluffend! In 1867 begon voor de rechtbank te Arnhem een proces om deze erfenis. Reeds in 1868 werd Hallo in het bezit gesteld van de helft der nalatenschap, die hem minstens f. 500.000.--, zo niet meer opleverde".

Was von Venningen nu zo'n sukkel dat hij niet wist zo na met de erflater verwant te zijn, en was hij ook niet op de hoogte van het feit dat het een zo kapitale nalatenschap betrof?

Het antwoord vinden we in de door J.C. van der Muelen geciteerde acte. Daarin lezen wij op 31 januari 1867 om 3 uur 's-middags voor Jan Leonard Wiercx Notaris te 's-Gravenhage compareerd: De Hoogwelgeboren Heer Friedrich Carl Joseph Baron von Venningen, Keizerlijk Koninklijk Kamerheer van Eichersheim, wonende aldaar in het Groot Hertogdom Baden, thans zich alhier bevindende, gelogeerd in het Hotel de l'Europe, mij - nataris bekend. De comparant verklaart bij deze aan de Weledelgeboren Heer Franciscus Johannes Hallo, Rentenier, wonende alhier, zoo ook aan zijne erven en regtverkrijgenden te verkoopen, af te staan, te cederen en in vollen eigendom over te dragen: primo Alle erf en eigendomsregten zonder enige uitzondering hoegenaamd, welke de comparant bezit op de nalatenschap van wijlen den Hoogwelgeboren Heer Frederik Carel Theodoor Baron d'Isendoorn á Blois van Cannenburg, die op den negenden December 1800 vijf en zestig te Vaassen, gemeente Epe, Provincie Gelderland in Nederland is overleden, wiens hoogst aanzienlijk nagelaten vermogen en goederen, mobilen en immobilen, hoofdzakelijk in Nederland en Belgie zich bevindende, en wiens moeder Caroline (Charlotte) Baronesse von Venningen, in den jare 1700 drie en tachtig, gehuwd met den Heer Jan Hendrik Baron d'Isendoorn á Blois van Cannenburg, is geweest de Moei van hem comparant, namentlijk de zuster van des comparants vader

Onder quarto wordt dan nog vermeld dat de verkoop is gedaan voor duizend gulden welke de comparant verklaart te hebben ontvangen. Maar de acte gaat verder De Heer Franciscus Johannes Hallo verklaart verder, zoo voor zich, als voor zijne regtverkrijgenden dat hij tegen over na te melden verbindtenis bij deze zich speciaal verbindt: ten eerste: Om nadat die regten welke bij vorengemelden verkoop aan hem zijn verkocht, dat is nadat die regten van genoemden verkooper en

die van hem comparant kooper in diens plaats op de hierbovengenoemde nalatenschap en denzelver waarde, op vordering van hem kooper, in vereischten vorm of geregtelijk zullen zijn erkend en hij comparant kooper, tengevolge eener ten slotte geldig blijvende geregtelijke uitspraak in het bezit van den gehelen eigendom der bij vorenstaande verkoop aan hem verkochte nalatenschapswaarde zal zijn gesteld, hij comparant alsdan binnen een jaar tijdsverloop na gemelde inbezitstelling, aan comparant Heer Friedrich Carl Joseph Baron von Venningen, hiervoren gemeld, zijne erven of regtverkrijgenden zal verkoopen (en wel voor de waarde van vijf en zeventig percent van het vorengemeld bedrag) drie vierden van alle waarden der gemelde nalatenschap, waarop de comparant Baron von Venningen erfregt bezit, hetwelk aan comparant Hallo voornoemd verkocht en overgedragen is, weshalve van het tijdstip af waarop deze aanstaande verkoop bij notariële acte zal plaats hebben, en vroeger niet, de comparant Friedrich Carl Joseph Baron von Venningen, zijne erven of regtverkrijgenden, in het volle bezit en genot treden van drie vierden van al datgene of den waarde, waarvan het geheel nu aan hem comparant Hallo verkocht en overgedragen geworden is. Verder wordt nog geregeld dat alle gemaakte en nog te maken kosten om in het bezit van de nalatenschap te komen uitsluitend voor rekening zijn van de comparant F.J. Hallo tot zover deze acte. Wat blijkt nu uit deze acte? Wel, dat Hallo niet hoefde te profiteren van de onwetendheid van von Venningen. Deze Baron was prima op de hoogte met zowel afstamming als de belangrijkheid van de erfenis. Door deze overeenkomst was hij alvast zeker van duizend gulden, geld kosten kon het hem nooit, want alle kosten waren voor rekening van Hallo. Lukte het Hallo om een deel van de nalatenschap binnen te halen, dan moest deze hem voor (75% van de koopsom van duizend gulden) in het bezit stellen van drie vierde deel van dit verworven gedeelte. De baron had er wel belang bij om Hallo zo goed mogelijk te informeren over de juiste familieverhouding en de aanzienlijke nalatenschap omdat er bij een goed resultaat voor Hallo nooit meer in zou zitten dan 25% hiervan, waarvan dan ook zijn onkosten nog afmoesten, redenen waarom deze zaken ook in de acte worden meegedeeld. Baron von Venningen heeft zijn zaak m.i. goed gespeeld en zich een heboel zorgen en narigheid bespaard terwijl Hallo toch ook wel tevreden heeft kunnen zijn want 25% van ongeveer 1½ miljoen bruto was toch ook nog wel de moeite waard.

W. Terwel

HERINNERINGEN VAN G. VAN LAAR van "De Steenderbult" te EMST.

4. DE DELLEN.

De moeder van de verteller, Willemetje Berghuis, heeft als meisje in de Dellen gewoond, waar haar vader als voorwerker dienst deed bij de familie Buys Ballot, de bekende weerkundige.

Willemetje woonde met haar vader in een wit huisje op de plaats waar thans het campingterrein ligt van het Gelders Landschap. Zij werd in 1857 geboren en ging in 1868, dus op elfjarige leeftijd met een kleine kruiwagen al bijna iedere dag naar Epe om daar de post te halen en te brengen en om er levensmiddelen te kopen. Haar vader verdiende 60 cent per dag en zij 10 cent plus de kost. Zo hadden zij een inkomen van 70 cent per dag, 20 cent meer dan de bosarbeiders die een daginkomen van 50 cent hadden. Dit was ook nog erg goed betaald, want in de omringende plaatsen verdiende men maar 40 cent.

Er werd in die dagen veel boekweit verbouwd en als Buys Ballot wist, dat er wind zou komen, waarschuwde hij Berghuis (als het oogsttijd was) om de boekweit te maaien. Het zaad van deze plant zit n.l. erg los. Niet ver van het oorspronkelijke huis van de familie Berghuis bevindt zich op de heide de graftambe van de oudste zoon van de weerkundige Buys Ballot, Mr. C.S. Buys Ballot, die daar, met zijn hond aan zijn voeten, begraven ligt. Zijn vader werd in Utrecht begraven, waar de familie de winter doorbracht.

In de herfst, voordat de familie weer naar Utrecht vertrok, werd er een tuinfeest gegeven, waarvoor alle boeren en arbeiders werden uitgenodigd. Welna en stukken grond langs het Van Maanenspad behoorden ook aan Buys Ballot. De losse stukken zijn later gekocht door mensen uit Emst om daar strooisel te winnen voor de koestallen.

5. DE LANDBOUW.

Na de verkoop van de heidegronden en toen er geen schapenhouders meer waren, was men alleen aangewezen op de landbouwgronden. Toen in de tachtiger en negentiger jaren de invoer van mais uit Amerika op gang kwam, werd het voor de zandboeren erg moeilijk. Door gebrek aan schapenmest kwam meer dan de helft van de Schaverense enk braak te liggen. Hele stukken in de enk gingen in "drieste" grond veranderen. (driest = braakliggend).

Veel boeren met één of twee koeien lieten de koeien aan een touw op de akkers grazen, waarbij door de vrouwen (als hoedsters) werd gebreid. Omstreeks 1900 ging men hier ook kunstmest gebruiken. Toen werden de akkers weer omgeploegd en werd er veel zaad verbouwd: rogge en haver.

Thans zitten we weer in een periode dat veel akkers als weiland worden gebruikt. Vroeger moesten z.g. tiendrechten worden betaald. Op het ouderlijk huis van de familie Van Laar lagen drie tiendrechten: één voor het graan, één voor de schaapslammeren en één voor de hanen, de z.g. kraaientiend.

Van het graan was iedere tiende gast of hok een tiend en iedere honderdste diende als grondrente. Jaarlijks werd deze tiend in Elburg verkocht. Iedere tiende lam moest in Hattem op het gemeentehuis worden betaald. Van de kraaientiend moest 10 cent per haan worden opgebracht.

In de oorlog 1914 - 18 moest op bevel van de regering rogge worden geleverd. Deze werd opgeslagen op de zolder van het koetshuis van de "Cannenburg" te Vaassen. Voor het zaad werd opgeslagen werd het eerst gecontroleerd op schoonheid en zo nodig moest men het eerst schoonmaken met de wanmolen van Labberton op het grasveld voor het kasteel. Daarna werd het zaad in een schepel gedaan, met een latje afgestreken en gewogen. In die dagen had men twee soorten rogge: de "Petkuser" en de oude "Gelderse". De oude "Gelderse" was fijn zaad en zwaar. De "Petkuser" was grover. In Gortel werd in het algemeen "Gelderse" rogge verbouwd die erg smakelijk was.

Het brood werd vroeger zelf gebakken in ovens die meestal een eindje van huis stonden en door meer dan één familie werden gebruikt. Later werden ze ook wel tegen het bak- of kookhuis aangebouwd. De ovens werden met leem gemetseld. Bij G. Keizer aan de Oranjeweg moet er nog één in het kookhuis zitten.

Het roggemeel werd van het fijne meel gescheiden. Door het fijne meel, de bloem, werd wat gist en melk gedaan en dan liet men het rijzen. Daarna werd de oven gestookt met rijshout, niet te heet, de as eruit gehaald en de broden erin gezet. Na anderhalf uur waren ze gaar. Dan werd de oven weer gestookt en nu goed heet. Het uitgezeefde roggemeel was de dag tevoren gemengd met wat oud deeg: dat gaf een lekkere smaak aan het brood. Het moest een nacht overstaan om goed doorzuurd te zijn. De broden werden in de oven gezet en bleven er in tot de volgende morgen.

De biggen werden vroeger uit Deventer gehaald evenals de zware boerenstoelen. Het transport van de biggen en de stoelen had plaats met de kruiwagen.

De boter uit Gortel werd in Apeldoorn verkocht. Daar werd naar toe gelopen. De botermarkt werd gehouden onder een afdak aan de zuidkant van het gemeentehuis.

Later werd een boterfabriek, "onze fabriek", opgericht in de Neusterenk en nog later werd "Gelria" in Zuuk opgericht. De melk werd toen opgehaald in karren met een grote bak eronder die bij slechte wegen over de grond sleepte. Was de bak vol, dan kwamen de bussen er boven op.

De pagrden hadden het er erg slecht mee.

De boterwaag in Epe lag aan de dorpsstraat rechts van de ingang naar de dorpschool. Later werd ook aan de noordkant van de Hervormde Kerk botermarkt gehouden.

Bij het station en Het Waaghuis lagen verschillende slachterijen.

Geslacht werd door Kwabeckt, gewogen door Goossen Westerink, opgekocht door Kornelis Rechterschot. Bart Veldman en Prinsen hadden ook een slachterij. De zware varkens gingen per trein naar Duitsland, de lichtere varkens werden naar Engeland geëxporteerd.

MARKEN EN BUURSCHAPPEN WISSEL 26

Ad II m. De tweede vraag, die ik stelde was deze:

Waren de oorspronkelijke gedaagden tot vrijwaring, thans de medegeïntimeerden, dat zijn de Leden der zich later gevormd hebbende Commissie, ook wel Commissie van verkoop genoemd, bevoegd tot de door hen gepleegde handelingen? Met andere woorden: waren de in April 1873 gehoudene verkooping wettig?

Tweeledig is ditmaal ons ontkennend antwoord.

a. Neen: getuige het historisch verband der feiten.

b. Nogmaals neen: getuige de houding der medegeïntimeerden tijdens de plaats gehad hebbende verkooping.

a. Alles ging goed en naar wensch. Ieder geërfde genoot naar genoegen het zijne. Met de administratie hunner Commissie van beheer waren de inwoners van Wissel volkomen voldaan. Waartoe zou dan iemand de opruiming der buurgronden verlangen? Ontevredenen zijn er intussen wel overal en ten allen tijde geweest. En zoo waren hier enkelen, die meenden, dat de eigendommen der buurschap wel beter konden worden geëxploiteerd. Inzonderheid de mannen van het gezag, binnen de gemeente Epe gevestigd, deelden die meening.

Men oordeelde het gemeenschappelijk bezit van zoo uitgestrekte grondeigendommen in handen van die behoeftige bewoners der buurschap Wissel onnut, en zag voordeel in de verdeeling, of, laat mij liever zeggen, in de opruiming dezer buureigendommen. Gesteund door eenige meer verlichte bewoners der streek, sloten nu die allen zich naauw aan één en vormden zij te samen weldra eene zekere partij, die hare meeningen ingang, hare plannen veld trachtte te doen winnen. En hoezeer die partij eigenlijk geheel buiten Wissel en de Wisselsche zaken stond, mengde zij ongevraagd zich daarin. Gelijk de vreemde indringer, die behoort verwijderd te worden, kwam dit door niemand begeerde gezelschap eigendunkelijk heerschen in het huis en op het erf van zijn buurman. Het streven dezer partij, die zich inmiddels schaarde onder

de leiding van een fungeerende president, was kennelijk daarhenen gericht, dat zij met stelselmatige achterstelling van de Leden der primitieve Commissie van beheer, zelve het heft in handen poogde te krijgen, ten einde over de buurgronden van Wissel vrij machtig te kunnen beschikken. Steeds meer begon zij te handelen als bastond en als had er nimmer bestaan eene Commissie van beheer over de buurgronden van Wissel eenmaal met eenparige stemmen voor het leven als zoodanig gekozen en aangesteld; terwijl zij hare daden van bloote willekeur, die zij gaarne met den verheven naam van beheersdaden bestempeld zou zien, zóó menigvuldig tracht te maken, als moest deze reeks haar langzamerhand het prestige verschaffen, ja, als scheen die bestemd, haar ten slotte ook feitelijk als besturend lichaam in Wissel te doen eerbiedigen. Eindelijk ging deze partij zóó ver van geheel buiten de medewerking der Commissie van beheer, - die luidens de constitutieve Akte van den 25ⁿ April 1849 eenig en slechts éénmaal per jaar in de maanden Februari of Maart tot het bijéénroepen eener algemeene geërfdenvergadering verplicht was, - op eigen gezag tegen den 19ⁿ September 1871 eene zoo genaamde geërfdenvergadering te beleggen. Op die vergadering zouden hare wezenlijke bedoelingen onbewimpeld worden uitgesproken. Die bedoelingen bleken geen mindere te zijn dan deze: opruiming der buurgronden van Wissel, met een evenredige verdeeling van de opbrengst. - In deze buitengewone vergadering werden nu zonder slag of stoot door die te samengekoppelde aanwezigen eenige vooruit gereed gemaakte plannen overwogen en goedgekeurd, ten einde tot den openbaren verkoop van al de buurgronden van Wissel te geraken. Gelijktijdig werd, zeker om geen tijd te verspillen, de dag der verkooping vast gesteld, en tevens bepaald, hoe het eventueel prövenu der gronden voor gelijke deelen onder al de gerechtigden zou worden gedistribueerd. Nog werd meegedeeld, dat alleen als gerechtigden zouden worden beschouwd, degenen die op den dag dier vergadering in de registers ten kantore der Hypotheken te Arnhem als eigenaars bekend stonden. Voorts werd terzelfder gelegenheid eene Commissie van zes leden gekozen tot uitvoering van de besluiten dezer vergadering. Nieuwe geschillen weldra ontstaan waren oorzaak, dat tegen den 26ⁿ Februari 1872 eene tweede zoogenaamde geërfdenvergadering door dezelfde partij werd belegd ter nadere bespreking der zaak. De reeds benoemde Commissie tot uitvoering der op de vorige vergadering be raamde en goedgekeurde plannen werd alsnu gemachtigd een aanvang te maken met al de voor den verkoop vereischt wordende voorbereidende werkzaamheden, als: het door een rijkslandmeter doen uitmeten, in percelen leggen en op kaart brengen van de te veilene goederen; terwijl de oorspronkelijk gedaagde tot vrijwaring Mr. F.J. Weerts, een gewijzigd plan tot verdeeling van de opbrengst aan de vergadering aan-

bood. Op voorstel van Zijn Edel Achtbare zou één derde part der opbrengst genoten worden door de eigenaren van alle in de buurschap Wissel staande woonhuizen, ongeacht het tijdstip dat dezelve gesticht zijn, en op die wijze, dat elk woonhuis één deel vormt. Voor één ander derde part door de personen, die wegens aan hen in afzonderlijken eigendom toekomende eigendommen in de kadastrale leggers als zoodanig bekend staan, voor gelijke aandeelen; komen in gemeenschap bezetene goederen alzoo slechts voor één part in aanmerking. En voor het resteerende derde part door de personen, vallende hetzij in één of in beiden de voorgaande categoriën, doch ieder aandeel berekend naar evenredigheid van de uitgestrektheid hunner gronden.

Deze tweede zoogenaamde geërfden-vergadering was even als de eerste belegd en gehouden zonder de medewerking en buiten de tegenwoordigheid der Commissie van beheer over de buurgronden van Wissel. Nimmer hadden er geërfden-vergaderingen op andere wijzen dan van wege de Commissie van beheer belegd plaats gevonden. Zoodanige wijze van vergaderen was dus iets vreemds. Ja, zij was in strijd met de constitutieve Akte van den 25ⁿ April 1849, welke in één harer artikelen uitsluitend aan de Commissie van beheer, d.i. de tegenwoordige Appellante, de bevoegdheid om algemeene geërfden-vergaderingen uit te schrijven had verleend. -Men gevoelde het dan ook wel, hoe het een zeer gewaagd stuk kon wezen, de plannen langs dezen buitengewonen weg in het leven geroepen, ten uitvoer te leggen buiten de onmisbare medewerking der Commissie van beheer, het erkende en wettige hoofd der Mark. En zoo werd het ter voorkoming van latere geschillen over de wettigheid van aldus bijeengeroepene vergaderingen en de geldigheid der in zoodanige bijeengeroepene vergadering genomen besluiten door dezelfde partij raadzaam geacht eene derde vergadering te beleggen tegen den 18ⁿ Maart 1872. -Blijkens procesverbaal dier vergadering van den Notaris Jhr. J.C.H. Bloys van Treslong te Epe - ten overstaan van wien, blijkens eveneens door ons geproduceerde processen verbaal, insgelijks de beide vorige quasi-geërfden-vergaderingen waren gehouden, - had ditmaal de Commissie van beheer, hoezeer ook schoorvoetend zich laten vinden om ter vergadering tegenwoordig te zijn.

(wordt vervolgd)

F. Zandstra

DR. JAN ZÜRCHER IN VAASSEN (1900-1901)

Nadat mijn grootvader, Willem Jan van 't Einde, in 1889 diaken was geworden, gaf hij er in 1893 de brui aan.

Of de oorzaak daarvan nu gelegen was in het feit, dat hij bij de huis-aan-huis collecte, tijdens de barre winter van negentig, met volledig bevroren oren was thuisgekomen, of dat hij er gewoon genoeg van had, zou ik niet kunnen zeggen.

Hoe dat ook zijn mag, het werd in ieder geval 1899, voordat hij opnieuw in een kerkelijk college zitting nam, ditmaal als kerkvoogd.

Op dat moment was uiteraard niet te voorzien, dat dit een belangrijke wending zou geven aan de toekomst van hem zelf en zijn gezin, bestaande uit man, vrouw en één zoontje.

Een inbraak in de grafkelder van de Cannenburg, een voor die tijd schokkende dorpsgebeurtenis, was één van de zaken, waar hij als kerkvoogd mee te maken kreeg. Dat daarbij het van de lijkkasten gesloopte beslag, uitgerekend op zijn grond werd teruggevonden, bracht overigens geen verandering in zijn rustig landmansleven.

Dit was anders gesteld met het feit, dat ds. J.H. Geselschap, ongeveer een half jaar na zijn komst (intrede 6-3-1898) in Vaassen, de oude pastorie, gelegen aan de beek bij de Pirk, verliet. Zijn vrouw bleek namelijk niet opgewassen te zijn tegen de vrij eenzame ligging van dit pand. Om die reden kocht de kerkvoogdij toen een huis aan de dorpsstraat, niet ver van de kerk, waarheen de familie Geselschap dankbaar verhuisd was.

Wat de oude pastorie bij de Pirk betrof, ging de kerkvoogdij niet over tot verkoop, maar besloot het geval te verhuren.

Als gegadigde meldde zich hiervoor, Dr. Johannes Wilhelm Cornelis Anton Zürcher (geb. 18-10-1851 te Amsterdam en overleden te Den Haag op 9-3-1905). Hij was een zoon van de bekende kunstschilder Antonie Frederik Zürcher. In een tweede huwelijk was hij in 1892 getrouwd met Johanna Cornelia Bijleveld (volgens Nw. Ned.Biogr. Woordenb. geb. Den Haag 8-10-1867, maar volgens bevolkingsregister Epe op 3-10-1862).

Verhuizen was voor haar kennelijk een levensbehoefte, zodat we Enkhuizen, Amsterdam en Bathmen als hun eerdere verblijfplaatsen kunnen opsommen.



Dr. J.W.C.A. Zürcher (1851-1905)

Toen de familie Zürcher zich op 10 april 1900 gezellig nestelde in de romantisch gelegen Vaassense pastorie aan de Beek, kwamen ze juist uit Sloten (N.H.).

Op dat moment bestond het gezin uit man, vrouw en twee zoontjes, te weten Wouter (geb. Enkhuizen 21-8-1892) en Erik (geb. Sloten N.H. 10-7-1897), terwijl verder ook zijn schoonmoeder Anna Elisabeth Diebhof (geb. Den Haag 1-1-1846) hierbij inwoonde.

De dienstbode voor dag en nacht, Hendrika Sprenkelink (geb. 23-7-1875) vertrok op 11 sept. van hetzelfde jaar alweer naar Amsterdam.

Mijn grootvader Willem Jan woonde toentertijd op de hoek van de Stationsstraat en de Veenweg en hoorde dus tot één van de allernaaste burens van de oude pastorie. Reden waarom hij dan ook door de kerkvoogdij met het speciale toezicht op dit kerkelijk pand werd belast.

Zo kon het dan gebeuren dat er een vrij regelmatig contact ontstond tussen Dr. Zürcher en mijn grootvader. Kennelijk tot beider tevredenheid, want toen mijn grootouders 12½ jaar getrouwd waren, bood Dr. Zürcher hen een gietijzeren voeten-schrap-mat aan, voor de voordeur. (Het apparaat is nog altijd in functie).

Met mijn grootvader voerde hij uitgebreide gesprekken en ze konden heel goed met elkaar overweg. Of dat ook zo lag met mijn grootmoeder, wens ik te betwijfelen. In ieder geval staat het vast, dat toen Dr. Z. op zekere dag in zijn onschuld kwam vragen, of haar zoontje Tijmen, samen met hem en zijn zoontjes Wouter en Erik, mee mocht naar de dorpskermis, hij op fel verzet stuitte. Uiteraard begeleid van een uitgebreid betoog over de verdorvenheid van de kermisviering in het algemeen, en die van de Vaassense kermis in het bijzonder. Haar stoere calvinisme verbood haar elk contact met dit werelds vermaak. Dr. Zürcher had er nauwelijks van terug.

Achteraf sprak zij met zeer veel achting over hem inzake deze kwestie, daar hij later was komen vertellen, dat hij zelf bij nader inzien ook maar van het kermis bezoek afzag. Voor haar een reden om te veronderstellen, dat zij hem bekeerd zou hebben. Maar ik zie dat nog niet zo zitten.

De ware motieven van Dr. Z. in deze kwestie zijn mij nog altijd niet duidelijk.

Ondertussen blijkt hieruit, dat Dr. Z. ook kennis gemaakt had met de jonge Tijmen van 't Einde, die natuurlijk bij Wouter was gaan spelen en zo overal rondneusde in diens ouderlijk huis.

Op de lagere school had hij het blijkbaar aardig goed gedaan, en zo was hij nu inmiddels op de Mulo gekomen, die aan diezelfde school was verbonden. Mogelijk was hij ook daar duidelijk boven de middelmaat. De dorpssmid Lambert Voorhorst had hem tenminste al herhaaldelijk de raad gegeven: "ie mött'n gien boer worr'n, ie mött'n avocaat worr'n."

Zelf wist hij daar heel humoristisch over te vertellen.

Bij Dr. Zürcher brak de tijd aan, dat hij zijn zoon Wouter de eerste beginselen van het Latijn zou gaan bijbrengen. Dat was evenwel nogal een moeilijk jongetje en daarom leek het vader Z. beter om daar een patiënt van dezelfde leeftijd bij te zoeken.

Zo viel zijn oog op Tijmen, als een geschikte partner voor dit doel. Dus werd de kwestie met zijn ouders besproken, die ondertussen ook al wel enige hogere aspiraties waren gaan koesteren voor hun zoon. Een H.B.S. zou er al wel in hebben gezeten, temeer daar die in Apeldoorn te vinden was. Maar Latijn, met dus logischer wijze een Gymnasium als verlengstuk was tot nogtoe niet binnen hun gezichtsveld gekomen.

Heel voorzichtig begon bij hen nu het visioen op te doemen, dat hun zoon dan mogelijk wel eens predikant zou kunnen worden.

Dat zou een hartewens van hen tot vervulling brengen. Dus gingen zij graag in op het voorstel van Dr. Zürcher en kreeg Tijmen in het vervolg, samen met Wouter, regelmatig Latijnse les.

Daarbij werd over veel meer zaken gesproken, dan normaal bij een les Latijn ter sprake pleegt te komen. Mijn vader vertelde daar vaak over, en heeft van deze voor hem belangrijke jaren (het contact duurde ruim drie jaren), een stempel voor het leven meegekregen.

Kisten vol postzegels, die bij Dr. Z. binnenkwamen, en waaruit deze zijn uitgebreide collectie aanvulde, waren een interessante nieuwigheid voor hem. Maar veel meer imponeerde hem het feit dat Dr. Z. zo veel talen machtig bleek te zijn en bovendien blijk gaf van een zo grote en veelzijdige kennis.

Voor mijzelf is dit pas echt gaan leven, toen ik al bladerend in het "Nieuw Nederl. Biografisch Woordenboek", de naam van Dr. Zürcher tegenkwam en daarbij ontdekte, dat de beschrijving van zijn leven en werken bijna drie volle kolommen besloeg.

Een kleine bloemlezing hieruit wil ik u niet onthouden:

"kortweg genoemd Jan Zürcher", "kunstschilder en litterator".

"Ontving van zijn moeder een katholieke opvoeding", studeerde voor onderwijzer", "was een tijdlang verbonden aan de redactie van de N. Brabantsche Courant". "Werd wederom onderwijzer en wel te Amsterdam, mede om in de gelegenheid te zijn, zijn aldaar wonende moeder, broeders en zusters financieel te kunnen steunen. Hij gaf aldaar les in het Fransch, Duitsch en Engelsch, o.a. aan den toenmaals nog jeugdigen Frits Lapidoth." Hij huwde in 1879 "met een zeer vermogende katholieke dame", "van wier kinderen hij gouverneur was geweest".

"Promoveerde te Berlijn tot doctor in de Philologie".

Hij gaf een door hemzelf "vervaardigde vertaling uit van Th. Carlyle, Sartor-Resartus, Het leven en de gevoelens van Diogenes".

"Voor dit laatste boek ontving hij de Christus-Orde van den Koning van Spanje. Tevens was hij aan het Nieuws van den Dag als kunst-criticus verbonden".

"Hij studeerde o.a. geneeskunde en talen, (Hij sprak en schreef er ongeveer 15, en bezat bovendien een uitgebreide kennis van ongeveer 25 andere talen), verzamelde schilderijen, kunstvoorwerpen, curiositeiten, postzegels enz., beoefende de schilderkunst, de muziek en de literatuur, kortom hij was een universeel en geniaal man".

"Zijn romantisch sentiment dreef hem zoowel naar de kringen der opstandigen en revolutionairen, als naar die der bohémiens".

"Hij kocht voor Multatuli - wien hij een grote bewondering toedroeg - een huis te Nieder-Ingelheim en zond deze geregeld kisten vol boeken".

"Voor Paap betaalde hij de studie".

"Ook met Domela Nieuwenhuis e.a. revolutionairen was Zürcher bevriend".

"Na zijn scheiding vertoefde hij o.a. te Parijs en Londen, in welke laatste stad hij in 1892 hertrouwde met de aldaar wonende Johanna Cornelia Bijleveld". Hij stierf op 9 maart 1905 te Den Haag.

"Op zijn doodsbed werd hij geëst door A. Derkzen van Angeren".

"Zürcher schreef nog een roman, in zekeren zin een autobiografie, getiteld "Roeping, verhaal van Winfried uit den polder."", Waaruit blijkt welk een diepgevoelige kunstenaarsgeest hij bezat".

"Winfried" was dan ook de naam, die hij, na zijn vertrek uit Vaassen, gaf aan de villa die hij vervolgens betrok in Wapenveld, en die tot vandaag aan de dag daar nog op prijkt. Het was op 29 juni 1901, dat de familie Zürcher daarheen vertrok.

Of de latijnse lessen vóór of na die datum een aanvang namen, is mij niet meer bekend. Wel dat mijn vader regelmatig naar Winfried pendelde, om daar zijn bijlessen te halen, en dat dit tot de zomer van 1903 is doorgegaan.

Ondertussen doemden er voor de ouders van de leerling levensgrote problemen op. Tijmen was immers door Dr. Z. op het spoor van het Gymnasium gezet en zou het nu dus langs die weg verder moeten zoeken.

Zijn ouders stelden er prijs op, dat het een christelijk gymnasium zou worden, maar dat was nu juist in de omgeving van Vaassen in geen velden of wegen te vinden. Het dichtstbijzijnde was het, toen nog maar kort geleden opgerichte, Utrechts Chr. Gymnasium, en het zal ongetwijfeld Dr. Z. zijn geweest, die hen daarheen de weg heeft gewezen.

Voor wonen op kamers vonden ze Tijmen nog wat te jong en bovendien kwam hen dat financieel ook niet zo goed uit. Dus kwamen ze, na rijp beraad, tot het resolute besluit om alsnog (ze waren zelf al op middelbare leeftijd, n.l. 40 en 50 jaar), te gaan verhuizen naar het Utrechtse.

Voor hen beslist een hele emigratie, wanneer we bedenken, dat de familie van 't Einde vier eeuwen lang onafgebroken in het naburige gehucht Niersen woonachtig was geweest.

In de zomer van 1903 werd er boelhuis gehouden, om zich te ontdoen van het overvloedig geworden meubilair en allerlei nu verder overbodige gereedschappen. Het uiteindelijk overgebleven onmisbare huisraad werd --- op het zijlijntje van de spoorweg, vlak achter het huis --- in een treinwagon geladen en langs die weg naar het nieuwe adres verzonden. In de stad wonen was natuurlijk weinig aantrekkelijk voor geboren en getogen plattelanders als mijn grootouders waren. Daarom huurden zij een klein huisje op de buitenplaats "Rosendael" aan de Vecht, toen nog even buiten Utrecht gelegen en in die tijd gemeentelijk onder Achttienhover resortterende.

Ondertussen zijn we nu Tijmen en zijn leermeester even uit het oog verloren. In datzelfde jaar 1903 was hij met behulp van Dr. Z., zover gevorderd op het pad van de wetenschap, dat hij zich had kunnen aanmelden voor het toelatingsexamen tot de tweede klas van het Utrechts Christelijk Gymnasium. En op de bewuste dag stonden Dr. Zürcher en vader Willem Jan samen bij de ingang van de Boothstraat te wachten, om de afloop te vernemen.

Welnu, Dr. Zürcher was deze opleiding wel toevertrouwd, zoals u uit het bovenvermelde wel begrepen zult hebben, en zijn leerling had er ook niet met de pet naar gegooid, zodat hij inderdaad geslaagd bleek te zijn.

En onder de plaatselijke berichten in het "Nieuws- en Advertentie blad voor Epe" d.d. 11 juli 1903 staat met trots vermeld: "Door T. van 't Einde (de naam is wat verhaspeld), leerling van den heer H. Freye, hoofd der school voor m.u.l.o. alhier, werd heden met zeer goed gevolg het toelatingsexamen voor de tweede (n.b. deze laatste zes letters gespaciëerd!) klasse van 't christelijk gymnasium te Utrecht afgelegd".

Een kennelijk door het hoofd van de m.u.l.o. zelf geïnspireerd bericht. Van Latijn had meester Freye immers beslist geen kaas gegeten en vermoedelijk heeft er verder ook nog wel wat ontbroken aan zijn onderwijsprogramma, om toegelaten te worden tot de tweede klas gymnasium. Die leemten waren dan ook door Dr. Zürcher opgevuld, wiens naam, zeer ten onrechte, in dit krantenberichtje zelfs niet wordt genoemd.

Dit pronken met andermans veren wordt wel wat meer begrijpelijk, wanneer we in "Ampt Epe" No 40 (feb. 1977) eenmaal gelezen hebben, hoe slecht deze m.u.l.o. er onder de voorganger van meester Freye had voorgestaan. In 1890 had men zelfs al tot opheffing besloten. Er waren toen nog maar 13 leerlingen en de school had een zeer slechte reputatie. En gezien de hierbij geplaatste schoolfoto uit 1902 of 1903, waren er toen nog altijd maar 16 leerlingen, wanneer we tenminste mogen veron-

stellen dat hier het hele leerlingenbestand vereeuwigd is.



Schoolfoto Vaassense Mulo 1902 of 1903.

Staande van links naar rechts:

Pine Merward, Emile van der Linde (zoon van dokter Van der Linde),
Pieter Vlasveld, Arie Vlasveld (zoons van de directeur van "Utermöhlen"),
Jan Becking (zoon van notaris Becking), Tijmen van 't Einde (W.J.zn.),
Louis van Lohuizen (zoon van de directeur van de ijzerfabriek).

Zittend van links naar rechts:

Meester Freye (hoofd van de Mulo), Rien Zwerus, Agnes Gemke (dochter van de eigenaar van "Hotel de Cannenburg"), Jans Zwerus, Olymph
Geselschap (dochter van ds. Geselschap), Toosje Daams, Ine Merward.

Liggend op de voorgrond:

Piet Gemke, Karel Gemke.

Ondertussen beleefde de dorpsjongen, behept met een behoorlijk gelders accent, aanvankelijk enige aanpassingsmoeilijkheden op het Utrechts gym, zodat het eerste kerstrapport wat zwak uitviel. Daarna herstelde hij zich goed en doorliep de school vlot, om in 1908 zijn eindexamen bètha te halen.

Ook zijn daarop volgende studie aan de medische faculteit (het was dus geen "avecaat" geworden en ook geen dominee!) te Utrecht verliep vol-

gens plan, al was natuurlijk niet te voorzien geweest, dat hij één jaar in militaire dienst moest doorbrengen in het eerste jaar van wereldoorlog I.

Daardoor legde hij het artsenexamen pas in 1916 af en beëindigde daarmee toen zijn studie.

Dr. Zürcher, die in 1905 al was overleden, heeft het verdere verloop dus niet lang kunnen volgen. Hij zou er ongetwijfeld zijn genoeg aan hebben beleefd.

Mijn vader placht Dr. Zürcher te kenschetsen als een driftig, temperamentvol man, maar buitengewoon correct in de omgang. Een zeer edel mens, waar hij zijn leven lang met bijzonder veel respect tegen op bleef zien. Hij sprak dan ook graag en met ontzag over hem.

Als een hommage aan de man, die zo'n belangrijke wending aan de levensloop van mijn vader gaf, heb ik gemeend vast te moeten leggen, wat mij over het verloop van dit contact nog bekend was.

Daarbij dan tegelijkertijd dienend, om het verblijf van een uitzonderlijke persoonlijkheid in Vaassen, en daarna nog in de onmiddellijke nabijheid van het "Ampt Epe", n.l. in Wapenveld, aan de vergetelheid te ontrukken.

Maurik mei 1977.

W.J.A. van 't Einde.

100 JAAR MEER UITGEBREID LAGER ONDERWIJS IN EPE.

IV. De periodes ZIJLSTRA (1910 - 1916) en BLEEKER (1917 - 1925).

Toen de gereorganiseerde school in sept. 1910 onder leiding van de heer G. Zijlstra met de lessen begon, bedroeg het aantal leerlingen 49, tegen 20 in het voorafgaande cursusjaar. (In Vaassen waren er nog slechts 7). Vooral burgemeester Sweerts de Landas had in enkele publicaties in de plaatselijke krant de bevolking aangespoord haar kinderen indien mogelijk naar de school voor mulo te sturen. Hij schreef o.m.: "Wie met den steeds voortschrijdenden geest des tijds rekening houdt zal volmondig toegeven, dat de kennis van vreemde talen (Fransch, Duitsch en Engelsch) tegenwoordig al een bepaalde vereischte is, om zich op verschillend gebied en met voordeel te bewegen". Hij wees op kinderen van neringdoenden, industriëlen en dergelijke. "Die de talen machtig zijn, kunnen veel voordeeliger handelsbetrekkingen aanknoopen dan wanneer zij zich met tusschenpersonen moeten verstaan". Hij eindigde met: "Het slotwoord dezes zij weder de verwijzing naar de gulden spreuk, in den voorgevel van het voor Epe zoo waardevol gebouw

der school voor Meer uitgebreid lager onderwijs voorkomende: KENNIS IS MACHT! ".

Op 30 nov. 1910 werd het vernieuwde schoolgebouw officieel door de burgemeester geopend met een wervende toespraak. Ook de heer Van den Bosch was aanwezig, die de leerlingen uitnodigde een "Lang leve de burgemeester" te doen horen. "Moge deze inrichting, die den naam "Sweertsschool" moest krijgen, groeien en bloeien en in waarheid een magneet worden die menigen nieuwen inwoner naar Epe trekt".

De heer Gerrit Zijlstra was op 22 maart 1870 te Wetzens (Friesland) geboren. Toen hij zijn werk in Epe begon, was hij in het bezit van de middelbare acte Frans, de lagere acten Duits, Engels en Wiskunde en de acte voor vrije en orde oefeningen. Hij had het lager onderwijs al op verschillende plaatsen gediend en was voor zijn benoeming te Epe als hoofd van de mulo-school in Barneveld werkzaam, in welke plaats hij tevens directeur der Spaarbank was. Men zag hem daar slechts node vertrekken. "Wij wenschen Epe geluk met het bezit van zoo'n eminent schoolhoofd".

Met grote ijver en kennis van zaken begon hij samen met mej. Mellema en de heren Sijtstra en Visscher aan de moeilijke opdracht de leerlingen "klaar te maken" voor de niet geringe eisen van het mulo-examen en voor de toelatingseisen tot de 4e klas hbs. Eind 1911 was het aantal leerlingen reeds gestegen tot 60. Op school heerste een goede sfeer en de resultaten waren goed.



Een groep leerlingen van de mulo-school met links mej. "Geert" Mellema en het schoolhoofd de heer G. Zijlstra en rechts de heer H. Sijtstra. (+ 1913).

Van verschillende kanten werd erop aangedrongen een goed geoutilleerde gymnastiekzaal te bouwen bij de school en tevens een passende woning voor het schoolhoofd. Nadat een voorstel om de "Boterwaag" te verbouwen tot gymnastiekzaal was verworpen, besloot de Raad in de loop van 1911 een geheel nieuw gymnastieklokaal te laten bouwen op de plaats van de vroegere pastorie/schoolwoning. Na het vertrek van de heer Van den Bosch was het huis bewoond door mej. J. Roerman tegen een huurprijs van f. 1.- per week. In afwachting van de bouw van een schoolwoning woonde de heer Zijlstra in het Weertspark.

De kosten van het nieuwe gymnastieklokaal werden geraamd op f 3610.- en van de noodzakelijke toestellen op f 700.-, samen f 4310.- Van dit bedrag kon f 800.- worden afgetrokken, n.l. de opbrengst van de afbraak van de oude pastorie. Een suggestie om de oude pastorie, na de "Grote Kerk" het oudste gebouw in Epe (waarschijnlijk daterend van ± 1650) geschikt te maken voor een plaatselijk museum, werd niet aanvaard (helaas). In de loop van 1913 kwam achter de school de gymnastiekzaal gereed en naast de school de schoolwoning. Het Rijk had in de kosten ruim bijgedragen, maar vond een serre aan de onderwijzerswoning overbodig. De Raad was een andere mening toegedaan en liet alsnog op eigen kosten (f 600,-) een serre aan het huis bouwen.

De heer J.H. Klosters, leraar m.o. gymnastiek te Zwolle, werd benoemd in dit vak aan school A. De eerste jaren gaf hij les aan de leerlingen van de hoogste klassen op woensdag en ontving daarvoor een salaris van f 200.- per jaar. De laagste klassen kregen les op zaterdag van de onderwijzers W. Roeterdink en A.L. van Lohuizen, die hiervoor een beloning van f 50.- per jaar ontvingen.

In 1913 deed de school voor het eerst mee aan het mulo-examen. Er waren 3 kandidaten, n.l. H. Heering, N.J. Vossen en D. Zijlstra. Ze legden het schriftelijk examen af in Zwolle en het mondeling gedeelte in Utrecht. Ze slaagden alle drie. In 1914 werd het mulo-diploma uitgereikt aan mej. G. van der Dussen en freule C.E.A. Sweerts de Landas.

Mede als gevolg van het uitbreken van de eerste wereldoorlog was er van buitenschoolse activiteiten nauwelijks sprake. Alleen in 1914 maakten enkele leerlingen op een zaterdag een schoolreisje naar Amsterdam. De oorlog die weliswaar buiten onze grenzen woedde, veroorzaakte de Nederlandse bevolking niettemin vele moeilijkheden: een groot aantal mannen was onder de wapenen, er was schaarste aan noodzakelijke grondstoffen en levensmiddelen.

In de winter moesten, ook in Epe, de scholen gedurende langere of kortere tijd gesloten worden wegens gebrek aan brandstof en voldoende verlichting. Dit alles had natuurlijk een nadelige invloed op het onderwijs, ofschoon het onderwijzend personeel zijn best deed de schade zo gering

mogelijk te houden.

Daar er veel onderwijzers in militaire dienst waren, konden vacatures aan de scholen nauwelijks en pas vaak na lange tijd vervuld worden. Het betekende ook, dat het voor die onderwijzers die 's konings rok niet behoeften te dragen, gemakkelijker werd benoemd te worden in plaatsen waar hogere salarissen werden betaald, wat tot gevolg had, dat in die gemeenten waar het onderwijzend personeel karig werd bezoldigd, langdurige vertragingen ontstonden bij het aantrekken van nieuwe en geschikte leerkrachten.

In Epe, dat toen ook tot de "armere" gemeenten moest worden gerekend, deed zich dit verschijnsel ook voor. Dit zou kunnen verklaren, dat in één jaar (1916) twee leerkrachten aan de mulo-school naar elders vertrokken. Dat waren eerst de heer Visscher die naar Rotterdam ging, een paar maanden later de heer Zijlstra die een benoeming in Arnhem aannam. Mej. Mellema en de heer Sijtstra moesten toen proberen de school zo goed mogelijk te laten functioneren, wat ondanks hun toewijding en inspanning slechts gedeeltelijk gelukte. De school raakte wat in de versukkeling. Er werd een oproep geplaatst om in de vacature van hoofd der school te voorzien. Er meldden zich enkele sollicitanten onder wie ook de heer Sietsma. De Raad bemoeide zich intensief met de benoeming. Enkele raadsleden vonden, dat de ouders niet veel vertrouwen meer hadden in de school. "Het dient dus aanbeveling een man te benoemen die een goeden naam heeft". "Er is hier een superieure kracht nodig om de school een betere reputatie te geven". De Raad benoemde een "sterke man", n.l. de heer D.J. Bleeker te Vriezenveen. Op de heer Sijtstra, die als nummer twee op de voordracht stond, werd geen enkele stem uitgebracht. Teleurgesteld solliciteerde hij naar een mulo-school in Vriezenveen, waar hij benoemd werd. Hij vertrok per 1 febr. 1917.

De heer Bleeker deelde de Raad mee, dat hij in gelijke functie ook in Lonneker benoemd kon worden, dat hij de voorkeur gaf aan Epe, mits zijn salaris aanzienlijk zou worden verhoogd en op hetzelfde peil zou worden gebracht als het salaris dat hij in Lonneker zou kunnen verdienen. Noodgedwongen ging de Raad hiermee accoord. Ook kwam er een verbetering tot stand van de lonen van o.a. de onderwijzers, de lantaarnopstokers, de nachtwachten, de doodgravers en de veldwachters wegens de toenemende stijging van de prijzen als gevolg van de oorlog. Een verzoek van het hoofd van de mulo-school te Vaassen, de heer H. Frije, om zijn salaris op te trekken tot dat van zijn collega te Epe, werd afgewezen, omdat er "in Vaassen minder werk" was. Bovendien wilde men eerst de uitkomsten van de reorganisatieplannen aldaar afwachten. In de gemeenteraad heerste nog steeds verdeeldheid over de vraag, of de beide mulo-scholen al dan niet standenscholen waren. Toen er gediscussieerd werd over een nieuwe schoolgeldheffing, merkte een raadslid op: "dat een mulo-school voornamelijk ten dienste van den middenstand is,

blijkt nu het thans geldende bedrag boven de draagkracht van den middenstand te gaan, dan is verlaging gewenscht". "Vreemd is de redeneering van sommigen dat men als belasting betalende burger recht zou kunnen doen gelden op dit onderwijs, dit geldt wel voor school B., maar de mulo-school is een soort luxe, wie daarvan wil profiteren, dient zich ook eenige opoffering te getroosten".



Foto van de 2 hoogste klassen van de mulo in Epe in 1919, genomen ter ere van de verjaardag van mijnheer Bleeker. V.l.n.r.: Jan Albers, Annie Wiepjes, Miep Schmalhausen, Kees Oosterbroek, Greta Jansen, Tiemen Kamphuis en Dirk Schuring.

Toen de heer Bleeker op 1 jan 1917 zijn werk in Epe begon, kon hij beschikken over de medewerking van mej. Mellema en nog gedurende één maand over die van de heer Sijtstra. De vakleerkrachten Mej. M.E. Schilder voor nuttige handwerken en de heer J.H. Klosters voor gymnastiek gaven enkele uren per week les aan school. Er moesten dus twee nieuwe full-time leerkrachten worden benoemd. In de vacature Visscher kon vrij vlot worden voorzien door de benoeming van de heer K. Vondeling te Dedemsvaart in de loop van 1917, maar de vacature Sijtstra bleef tot juni 1918 onbezet. Toen trad mej. H.C. Kelch in functie. De heer Bleeker ontpopte zich als een volkomen andere persoonlijkheid dan zijn gemoedelijke en laconieke voorganger. Hij wierp zich met inzet van al zijn krachten op zijn nieuwe taak en eiste deze inzet ook van zijn leerlingen en medewerkers. Hij was streng en kon zeer driftig worden. Moeilijkheden ging hij daarbij niet uit de weg, ook al ontstonden daarvoor wel eens wrijvingen met het gemeentebestuur. Zelf noemde hij zich wel eens: "De lange arm der gerechtigheid".



Het hoofd der school D.J. Bleeker met vrouw en kinderen. (1924)

De leerlingen hadden een grote achterstand opgelopen, veroorzaakt door het gebrek aan een voldoende aantal leraren en door de schaarste aan brandstof en verlichting, waardoor het maken van huiswerk voor veel leerlingen, vooral in de wintermaanden, erg moeilijk was. Om deze moeilijkheden op te lossen, begon hij, speciaal de examen-kandidaten ook in de avonduren les te geven en stelde de Raad, op zijn verzoek, twee carbidlantaarns ter beschikking, zodat de leerlingen in de donkere namiddaguren hun huiswerk geheel of gedeeltelijk in school konden maken. Op deze wijze gelukte het hem en zijn medewerkers de schoolprestaties van de leerlingen weer op te voeren.

Ook toen de normale toestanden langzamerhand waren teruggekeerd, bleef hij eisen, dat de leerlingen 's avonds al hun tijd aan hun studie besteedden. Meermalen overtuigde hij zich persoonlijk door onverwacht huisbezoek of dit wel het geval was. En een leerling die zich 's avonds zonder geldig excuus op straat bevond, maakte zich ijlings uit de voeten, wanneer hij in de verte de rijzige gestalte van mijnheer

Bleeker ontwaarde, want een confrontatie met de meester had een geduchte schrobbering ten gevolge. Desondanks werd hij door de leerlingen gerespecteerd en gewaardeerd.

Een klacht over te veel huiswerk drong zelfs door in de Raad. De burgemeester deelde mee, dat de ouders een bespreking hierover met het onderwijzend personeel hadden gehad. Het hoofd der school had verklaard, dat de hoeveelheid huiswerk niet verminderd kon worden, wilden de leerlingen klaar komen voor het examen. Men had zich bij die uitspraak neergelegd.

Hij verzette zich tegen alles wat naar zijn mening schandelijk zou kunnen zijn voor het goed functioneren van de school. Zo protesteerde hij tegen het door de Raad goedgekeurde gebruik van de gymnastieksaal door de zangvereniging "Eensgezindheid" en de plaatselijke gymnastiekvereniging. Hij verklaarde, dat deze groepen de zaal vuil achterlieten.

Vergeefs tekende hij bezwaar aan tegen de dicht bij de school in te richten smederij van Lammers. Hij voorspelde lawaaioverlast. De gemeente deelde zijn bezwaren niet en verwierp het protest met de enigzins vreemd aandoende doodoener: "In steden is immers ook altijd veel geraas".

Wel ging de Raad accoord met zijn verzoek de school uit te breiden met twee nieuwe lokalen en twee nieuwe onderwijzers aan te trekken. De verbouwing werd gegund aan de heer J. Kwakkel voor f 29000.-. De school telde in 1919 73 leerlingen en dit aantal was nog steeds stijgende. In 1921 stelde de burgemeester de Raad op de hoogte van een klacht van de heer Bleeker over de gebrekkige verwarming van zijn school. Wel waren er enkele nieuwe kachels geplaatst, maar ze brandden slecht, omdat de kwaliteit van de kolen minderwaardig was. Er zat te veel gruis in. Wegens de kou had hij de leerlingen enige malen naar huis gestuurd, zonder daarvoor toestemming aan B. en W. te vragen. Men was van oordeel, dat het hoofd der school hiermee "buiten zijn boekje was gegaan". Wel zou men trachten betere kolen te verschaffen.

Opnieuw zorgde hij voor enige beroering in de Raad, toen hij deze verzocht hem een vergoeding te geven van f 134,- voor de door hem gegeven extra avondcursus. Een tegenstander van de inwilliging van dit verzoek vond, dat de heer Bleeker had moeten handelen als vroeger J.G. v.d. Bosch. "Die begon 's morgens 6 uur met de lessen en werkte tot 's avonds laat".

Een ander raadslid oordeelde dat dit toch wel uit de tijd was. Hij betoogde, dat het te loven was, dat deze cursus was opgericht. Anders zouden de leerlingen niet klaar zijn gekomen voor hun examen vanwege het gebrek aan leerkrachten. Hij vond, dat de gemeente

deze kosten moest dragen. De meerderheid van de Raad was het hiermee eens.

(wordt vervolgd)
R. Paasman.

Bronnen: Gemeente-archief Epe
Nieuws- en advertentieblad
voor Epe, enz.
Gesprekken met oud-leerlingen.

Noot:

Tot 1918 stond het onderwijs in Nederland onder de verantwoordelijkheid van de ministers van binnenlandse zaken. In de loop van dat jaar werd een zelfstandig Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ingesteld en na jarenlange voorbereiding nam het Parlement in 1920 de bekende "Lager-onderwijswet 1920" aan, die, behalve de financiële gelijkstelling van het bijzonder onderwijs met het openbaar onderwijs tot stand bracht, de stoot gaf tot zeer belangrijke wijzigingen en verbeteringen van het onderwijs. De verantwoordelijke minister was Dr. J.Th. de Visser.

In deze wet werd de naam mulo (voor het eerst genoemd in de Lager-onderwijswet van 1857) veranderd in ulo. Deze naamsverandering heeft jaren bij veel mensen verwarring gesticht. Dit werd mede veroorzaakt door het feit, dat de bestaande mulo-verenigingen niet van naam veranderden. Deze verenigingen waren het, die de eindexamens organiseerden (onder rijkstoezicht) en de diploma's uitreikten, die tot het verdwijnen van dit onderwijs "mulo-examens" en "mulo-diploma's" bleven heten. In feite moet er dus na de invoering van de "Lager-onderwijswet 1920" gesproken worden over "ulo-onderwijs".

R. Paasman.

DE OPENBARE MULO-SCHOOL TE VAASSEN

In mijn verslag over de geschiedenis van de mulo-school te Epe, heb ik, ter vergelijking, een enkele maal de gelijksoortige school in Vaassen genoemd.

Daar deze school in 1924 onder een andere vlag ging varen, wil ik nu nog even, zij het summier, terugkomen op het wel en (vooral) wee van het laatste jaar van haar bestaan als openbare school.

In het begin van 1922 leken de vooruitzichten van deze school nog gunstig. Er waren 26 leerlingen en men wilde zelfs overgaan tot het benoemen van een 3e leerkracht, wat de Raad toch wel een beetje te veel van het goede vond. Het werd oktober 1922, voordat de voordracht ter benoeming aan de Raad werd voorgelegd. Intussen was het aantal leerlingen tot 19 teruggelopen en men besloot niet tot benoeming over te gaan. Er was een voorstel van Gedeputeerde Staten, mede op advies van de Hoofdinspecteur, de school in Vaassen op te heffen, waartegen zowel de Raad als B. en W. zich verzetten. Een onderhoud met de Inspecteur, met de bedoeling de school te handhaven, leverde niets op, evenmin als een beroep op de Kroon. Op een vraag van één der raadsleden, waarom zo weinig leerlingen de mulo-school in Vaassen bezochten, luidde het ontwijkende antwoord: "Men kan niet alles zeggen en z'n mond houden". In 1923 daalde het aantal leerlingen tot 8, waardoor de kosten per leerling opliepen tot f 600.-.

Toen in oktober van dat jaar het hoofd der school, de heer H. Frije, op zijn verzoek, eervol ontslag werd verleend, bleek het handhaven van de school onmogelijk en in november viel de beslissing: de school werd opgeheven.

Intussen had een aantal Vaassenaren besloten tot de oprichting van een bijzonder neutrale mulo-school, waarvoor veel belangstelling bestond. De Raad verleende alle medewerking, o.a. door het beschikbaar stellen van twee lokalen van de oude mulo-school.

De nieuwe school bleek een groot succes te zijn en groeide sindsdien uit tot een uitstekend bekend staande school tot op de huidige dag.

R. Paasman.

Bron: Gemeente-archief Epe.

BOEKAANKONDIGING

KLOK, R.N.J., Archeologisch reisboek voor Nederland.
Haarlem. Fibula - Van Dishoeck. 1977. 300 blz.
afb. krtn. pltgrn. tabn. Lit.opg. f 32,50

Overzicht van de belangrijkste archeologische monumenten, hun ligging en geschiedenis.
Zie blz. 169-172: Een prehistorische akkercomplex nabij Vaassen.

REYEN, P.E. van, Middeleeuwse kastelen in Nederland.

Bussum. Van Dishoeck. 3e herz.dr. 1976. 184 blz. afbn.
doorsneden. pltgrn. reg. Lit. opg. (Fibula-reeks.).
(1edr. 1965, 2e dr. 1971). f 24,50.

Behandeling van typen kastelen en de ontwikkeling
van hun verdedigbaarheid.

De "Cannenburg" wordt vermeld als "coulissen-kasteel"
(niet versterkt, wel oude vorm).

BOOY, T., Verhalen rond Het Loo.

Baarn. Uitg. Ten Have. 1976, 64 blz. f 6,50.

APELDOORN, hart voor de stad

Een stad, die leeft, verandert haar toekomst.
Gem. Apeldoorn, 1976, 124 blz. afbn. pltgrn.
tabn. 4^o obl.

Scenario's voor de binnenstad van Apeldoorn,
een verkenning van mogelijke ontwikkelings-
richtingen.

BERG, K. van den, en G. GLERUM, Nederland van boven.

Luchtfoto's uit de jaren dertig. Bussum. Uitg. De Haan.
1976. 4^o. 171 blz. afbn.reg. f 19,50

o.a. van Het Loo en Apeldoorn.

z.o. : Bespreking in:

Gelders oudheidkundig Contactbericht.

Nr. 73. Apr. 1977. blz. 10.

NIEUWE TIJDSCHRIFTEN

HEERDER HISTORISCHE VERENIGING, onder redactie van: A.Klein-

Kranenburg, J. Kruitbosch, A.J. Rook e.a. Heerde.
Hist. Ver. 1976 enz. afbn.krtn.portrn. 4 maandelijks
tijdschrift, f 2,50 p.nr.

Een interessant blad met wijde terugblik op oud-Heerde
en omgeving (Veessen, Vorchten en Wapenveld).

Goed gedocumenteerde artikelen over oude toestanden
en gewoonten, herinneringen, genealogische bijdragen,
enz.

VELUWSE GESLACHTEN. Contactorgaan van de Werkgroep Veluwe
geslachten. Redactie: E. de Jonge, T.v.d. Brink en
A.C. Zeven. Barneveld. 1976 enz.

lidmaatschap f 25,- p.j.

Verrassende bijdragen over velerlei families uit alle
hoeken van de Veluwe, tevens oriëntering en contact
gevend aan medewerkers op genealogisch gebied.

Zie o.a. in: Gelders oudheidk. Contactbericht.

Nr. 70/71 Okt. '76. blz. 13; Nr. 73, Apr. '77 en

Nr. 74, Juli '77.

MUSEUMVISIE. Uitgave Ned. Museumvereniging. Enkhuizen. 1977 enz.
4 nrs. per jaar. f 15,-.

Vervolg van de eigen rubriek in het Bulletin van de
Kon. Ned. Oudheidk. Bond, thans als tijdschrift ver-
schijnend.

Zie bericht in Gelders oudheidk. Contactbericht

Nr. 75, Okt. 1977, blz. 23.

P.E.B.

INHOUD

	blz.
De criminele loopbaan van Fukendore door W. Terwel	2/3
De zaak Hallo door W. Terwel	3/4/5
Herinneringen door G. van Laar	6/7/8
Marken en Buurschappen door F. Zandstra	8/9/10
Dr. Jan Zürcher in Vaassen (1900 - 1901) door W.J.A. van 't Einde	11/12/13/14/15/16/17
100 jaar meer uitgebreid lager onderwijs in Epe. De periodes Zijlstra en Bleeker door R. Paasman	17/18/19/20/21/22/23/24
De openbare mulo-school te Vaassen	24/25
Boekaankondiging door mej. P.E. Berkhout	25/26/27